

Peterburi ajalehes Pealinna Teataja 1915 avaldatud lühike ülevaade Punase Lageda asundusest. Taga-Kaukaasia: Venemaa: Punase Lageda (Estosadok). Punase Lageda asutamine ja arenemine. Romanovsk (Krasnaja Poljana). Kivitee Adlerist Punasele Lagedale (1902). Punase Lageda haridusolud, seltsielu, kultuur. Kooliõpetaja J. Kirkmann. Asunik J. Laisar. Digiteeris Andres Aule, kirjaviis muutmata.

Pealinna Teataja (nr. 88), 18. aprill 1915, lk. 3

Punase-Lageda Eesti asundusest, Kaukasias. Asundus asub umbes 60 wersta Mustamere kaldast eemal, kõrgete Kaukasia lumemägede wahel, kuhu Adleri alewist suurepäraline kiwitee wiib. Mõned peawad teda Gruusia sõjateest weel toredamaks.

Esimesed eestlased asusid siia 28 a. eest mitmetest Kubanimaa ja Stawropoli Eesti asundusest. Maa on kole mägine ja sünniks ennem suwituse kohaks kui põlluharimiseks. 4 wersta asundusest mere poole ongi juba kena suwituskohad Romanowski linna nime all asutatud, mis iga aastaga kasvab. Linna ümbruskonnas on palju terwiswee allikaid. Ennem elasid siin tserkessid, kes aga Kaukasia sõja ajal kas otsa said ehk Türgimaale wälja rändasid.

Eestlaste elujärg oli esimestel asumise aastatel wõimatu wilts. Asundus on kõrgete lumemägedega ümber piiratud. Kusagilt, peale ratsa tee, mingisugust paremat teed wälja ei käinud. Tihti tuli seljaga 60 wersta tagant 2—3 puuda kraami üle kõrgete mägede koju kanda. Igal pool kaswas põline mets. Metsloomadega, iseäranis karudega, tuli tihti wõidelda. Need loomad tahtsid kõik asunikkude töö ja waewa nahka panna. Teisest küljest oli aga jaht metsloomade peale suureks kasuks, sest ta andis nii mõnelegi igapäewase leiwa. Teine hea külg oli lugemata hulk kõiksugu wiljapuid: pirnid, ploomid, õunapuud, greeka pähkled, murelid jne., mis siin wabalt metsades kasvawad. Nad on endise tserkesside kulturi jäänused.

Aja jooksul on Eesti wisadus kõigist raskustest üle saanud ja asundus kaunis õitsewale järjele tõusnud. Iseäranis paranes asunikkude elukord siis, kui 1902. a. kiwitee kroonu poolt sisse tehti, mis mitu miljoni maksis, kui naabrite greeklaste küla Romanowski linnaks ümber nimetati ja tähtsaks suwituse kohaks tunnistati. Suurte raskustega wõideldes sai küla wiimati omale õiguse Eesti kooliõpetajat walida, mille järele ka waimline elu edenema hakkas. Muidu ähwardas asunikka kadumine. Paljud jäiwadki ka ilma mingisuguse hariduseta. Ajajooksul asutati kooliõpetaja eestwõttel laulukoor, keelpillide muusika koor, rahwa raamatukogu jne.

Praegu on asunduses üheklassiline ministeriumi kool Eesti kooliõpetajaga. Wiimane täidab ka kõstri kohuseid. Seltsi asunduses weel ei ole, kuid seltsi elule on juba tublisti pinda walmistatud. Iga aasta pannakse mitu pidu toime ja on mitukümmend näitemängu Eesti ja Wene keeles ette kantud. Nii pandi

ülelõõsmise pühade ajal jälle suurem pidu toime. Segakoor kandis ette üle 10 laulu, mis kaunis hästi kõlasid. Mängiti J. Mändmetsa 4-järgulist kurbmängu „Neli päewa”, mis suure hooga ette kanti. Pidul oli ka paar Tallinna eestlast, kes kiites tõendasid, et nad nii palju siit väikesest asundusest, kus ainult 36 peret, mitte poleks lootnud. Nelipühiks on jälle kaks näitemängu harjutusel — Lutsu „Ärimehed” ja kurbmäng „Puusepad”. Hiljuti kutsuti kooliõpetaja hra J. Kirkmann ootamatalt sõjawäljale, sellepärast tuleb seltsi elus ajutiselt seisak. Minewa aasta septembri kuus lasti Kaukasia kooliõpetajad sõjawäe teenistusest wabaks, kuid nüüd kutsuti nad uuesti sõjawäkke. Asundustele on see suureks löögiks, sest kooliõpet. on peaaegu ainsamad rohkem haritud jõud asunduse kulturi töö. Nende õladel lasub kõik.

Punase-Lagedal annab see ennast iseäranis tunda. Peale kooliõp. pole siin ühtegi rohkem kogenenud tööjõudu, kes algatud tööd jatkaks, iseäranis praegu, kus uute seltside asutamised käsil ja palju ergutamist ja juhtimist tarwis.

Majanduseühisuse põhjuskiri läks juba kinnitusele. Hariduse Seltsi põhjuskiri on ka walmis ja ootab korda. Kena seltsimaja, mille peale nii palju waewa ja kulu tarwitati, on juba walmis. Paari aasta eest suri siin asunik J. Laisar ära ja pühendas oma warandusest tuhat wiissada rubla seltsimaja ehitamiseks. Küla ärksamad mehed toimetasid materjali maksuta kohale ja peagi tõusis kena hoone ülesse. Sellega on üks suur töö ära tehtud, sest kohased ruumid mängiwad seltsi elus suurt osa. Ajalehtede lugemine on sel aastal rohke. Loetakse 36 pere kohta üle 50 eksemp. mitmesuguseid Eesti lehti.